

Univerzitní student a český jazyk*

Vážený pane kolego,

dovoluji si zareagovat na Váš text vyzývající k diskusi o češtině v posledním čísle Universitas. K bodům ze začátku Vašeho textu bych rád uvedl následující:

- a) Oslabené vědomí národní identity – obávám se, že vědomí národní identity obecně nijak moc nefunguje, má to spíše podvědomou povahu, takže o jeho oslabování se příliš nedá mluvit.
- b) Masová média a negramotní novináři: je jich dost a samozřejmě konzumenty textů negativně ovlivňují. Studenti MU by spíše měli být učeni tak, aby byli schopni nekvalitní produkty médií rozpoznávat a nepodléhat jim.
- c) Postmodernismus – ne všichni studenti vědí, co to je, odhaduji, že těch, co o tom něco tuší, bude na FI MU tak 30 %. Na FF by to mělo být lepší, ale o studentech právnické či lékařské fakulty bych si nedělal iluze.
- d) Pokles kvality školní výuky – to je jednoznačná příčina poklesu v oblasti češtiny. Je dokonce známo, že na řadě středních škol se studentům opravují chyby jen v češtině, ale v ostatních předmětech se chyby v písemných pracích nechávají tak. Toto by mělo být řešeno na úrovni MŠMT, k čemu pak střední školy jsou?
- e) Světový jazyk, bastardizace, terminologie – s těmito jevy se jistě setkáváme nejen na FI MU. Moje zkušenost je ovšem taková, že znalost angličtiny není u našich studentů příliš dobrá, studentů ovládajících slušně angličtinu je tak 30 %, takže vliv angličtiny na češtinu bych nepokládal za relevantní. Běžným jevem vedle slabé češtiny je u angličtiny zhusta to, co můžeme označit jako Czenglish.

V oblasti výpočetní techniky se již prakticky nehovoří česky – jako učitel působící na FI MU mohu konstatovat, že tomu tak není, komunikuje se přirozeně česky (viz bod výše), ale je pravda, že existuje profesionální počítačnický slang, k němuž se studenti a někdy i jejich učitelé uchylují.

K Vaším pěti otázkám v závěru textu:

1. Umějí se studenti česky (např. při zkoušce) vyjadřovat?

Je třeba vzít v úvahu, že na řadě fakult MU se v průběhu studia většinou nezkouší ústně, ale převážně písemně. Na FI MU je běžná situace, že ústně jsou studenti zkoušeni až u státnic.

* Uvádíme zde příspěvky, které reagují na výzvu uveřejněnou v čísle 3/2012 našeho časopisu.

2. *Je jazyková stránka univerzitních disertačních prací (bc., dp., dis.) významná a je při jejich hodnocení zohledňována?*

Pokud bychom nehodnotili formální kvality předkládaných prací (na všech úrovních), přišli bychom o akreditaci, ne? Příklad uvedený v textu výzvy k diskusi existuje, jeho autorka se jmenuje Tereza M. Krásenská a má titul Mgr. Je nyní tuším mluvčí pražského Dopravního podniku. Text bych pokládal spíše za jistou stylizaci a provokaci než za skutečný příklad negramotné diplomové práce. Dovolím si ale upozornit, že odkazovat se na adresu referující k Wikipedii je spíše nebezpečné, informace na těchto adresách mohou být obecně podvržené a nedá se to bezpečně zjistit. Nízká jazyková a typografická kvalita bakalářské a diplomové práce může na FI MU vyvolat buď snížení známky, nebo i její neakceptování. Formální podoba písemných prací hraje roli v hodnocení, je však potřeba ji dostatečně přesně specifikovat.

3. *Je potřebný přímý verbální kontakt mezi učitelem a studentem (na české škole)?*

Není mi jasné, kam tato otázka směřuje, ale je zjevné, že bez verbálního kontaktu se snad ani učit nedá.

4. *Počítačová kultura a četba literatury v češtině.*

Není tu jasné, co se míní počítačovou kulturou (psaní mailů, sms? nebo počítačová gramotnost, která je na jednotlivých fakultách dost různá). Pokud jde o českou literaturu: když se zeptám studentů na FI, kdo napsal třeba Mirákl, Sekyru a dokonce i Žert, zhusta se ukáže, že o těch knihách nemají tušení. Takže odpověď je jasná, studenti FI MU českou literaturu nečtou, což evidentně představuje jednu z příčin jejich slabé aktivní znalosti češtiny.

5. *Jak se může do diplomové práce podané na universitě dostat primitivní vyjadřovací vulgarita?*

Díval jsem se na diplomovou práci zmíněnou ve výzvě k diskusi. K tomu viz výše. Lidé z FSV UK, kteří tu práci pustili, by patrně argumentovali, že to je spíše experiment, i když souhlasím, že by to mohlo a mělo zajímat akreditační komisi. Slabé práce se běžně vyskytují, ale mají trochu jinou podobu: setkávám se např. s bakalářskými pracemi, které obsahují na každé nebo na každé druhé straně jednu až dvě interpunkční a stylistické chyby, ale necharakterizoval bych jako vulgární.

Vaši výzvu k diskusi o vztahu univerzitních studentů k češtině vítám, ale myslím, že případná diskuse by měla být vedena věcně a opírat se o konkrétní fakta. Mohu nabídnout zhruba třináctileté zkušenosti z výuky předmětu Základy odborného stylu (VB000) a doplnit je konkrétními čísly o úspěšnosti, s níž studenti FI MU předmět absolvují, o typech a frekvenci chyb, jichž se dopouštějí. Pokud je mi známo, na jiných fakultách MU existují podobné předměty, mělo by tedy smysl pokusit se je porovnat, abychom mohli získat přesnější obraz.

Nebylo by od věci pokusit se o sjednocení klasifikace jazykových chyb, ona je podmínkou toho, že získaný obraz úrovně znalostí v oblasti češtiny bude pokud možno adekvátní a hlavně objektivní. Skandál s maturitami, který způsobil CERMAT, je dokladem toho, že se k výuce komunikačních dovedností nepřistoupilo profesionálně.

Zdravím,

Karel Pala

*

V rámci diskuse o vztahu našich univerzitních studentů k českému jazyku bychom rádi informovali o tom, že na Filozofické fakultě MU je kultivovanému projevu studentů (mluvenému i psanému) věnována velká pozornost už od počátku jejich studia, tedy od okamžiku, kdy vstoupí na fakultu. Jistě je to dáno tím, že tato fakulta je zaměřena především na studium humanitních věd a jazyků, tudíž schopnost správně a bezchybně se vyjadřovat patří k základním (předpokládaným) dovednostem každého studenta. Svědectvím o této pozornosti je seminář Kurz správného psaní pro nebohemisty (kód CJBB119), který má být praktickou pomocí pro všechny zájemce, kteří chtějí psát své (odborné) texty v kultivované češtině a bez chyb. Jeho zavedením v roce 2007 jsme reagovali na požadavek po ucelené a systematické výuce češtiny, který přicházel z mnoha našich pracovišť.

Podnětem ke vzniku tohoto předmětu byla snaha vyučujících některých kateder dosáhnout zdokonalení podoby seminárních prací, překladů a jiných textů psaných studenty, jejichž odborný obsah byl sice na vysoké úrovni, ale bohužel formální stránka textu (zvláště pravopis) pokulhávala. Některé obory přijaly tento předmět jako povinný (zejména překladatelské obory a některé další, jako např. etnologie nebo pomocné vědy historické), většina oborů na naší fakultě svým studentům doporučuje tento předmět absolvovat.

Vítáme, že vedení fakulty výuku tohoto předmětu od začátku podporuje. Svědčí o tom např. skutečnost, že již v úvodních základních informacích pro nově přijaté studenty najdeme doporučení zapsat si tento kurz. Naším záměrem do budoucna je nabídnout tento předmět jako povinný všem studentům zejména bakalářského studia na Masarykově univerzitě. Je totiž určen všem, jimž není lhostejná psaná podoba naší mateřštiny. Je známo, že právě úroveň podoby psané češtiny v mnoha oborech neustále klesá. Jak víme, je tomu tak nezděděná i v odborných pracích vysokoškolských studentů (často i humanitně zaměřených). Nezapomínejme však, že předpokladem optimální působivosti každého textu je jeho kultivovanost. A to i kultivovanost pravopisná.

Náš kurz je zaměřen na pravopisná specifika psaného projevu. Klade si za cíl seznámit zájemce s aktuálními pravidly českého pravopisu po poslední pravopisné reformě v roce 1993, s jejich neuralgickými body i novými tendencemi,

kteř se do pravopisu promítají. Důraz je kladen na praktické procvičování pravopisu lexikálního, morfologického a syntaktického. Každý seminář je rozdělen na část teoretickou (výklad pravidel a probíraných jevů) a na následné praktické procvičování jevů. Jako doprovodná studijní podpora se plně využívá e-learning (tzv. Elf) na webových stránkách naší fakulty, v němž se jako přírodný doplněk k výuce nabízí studentům možnost si na nejrůznějších procvičovacích a doplňovacích úlohách osvěžit či utvrdit pravopisné znalosti.

Příjemným překvapením pro nás bylo, že nejen vyučující, ale především studenti přijali tento předmět s nebývalým zájmem: v současné době vypisujeme 14–15 seminárních skupin (po 30 posluchačích) každý semestr, a přesto nejsme schopni uspokojit poptávku všech zájemců z naší fakulty. Výuku vedou odborníci – pracovníci a doktorandi Ústavu českého jazyka FF MU a externisté z brněnské pobočky Ústavu pro jazyk český AV ČR.

Náš optimistický pohled na vztah studentů ke kultivovanému vyjadřování navíc podporuje skutečnost, že o tento předmět trvale projevují zájem i studenti z jiných fakult, každý semestr jich absolvuje tento předmět bezmála 50. Navíc od podzimu 2012 byl předmět zařazen mezi společné předměty doporučované ke studiu na celé Masarykově univerzitě. V podzimním semestru 2012 je zapsáno do předmětu 400 studentů, z toho již 64 studentů z jiných fakult (nejen FSS, ale i ESF, PdF, PřF ad.). Tento zájem studentů nás samozřejmě těší a rádi bychom všechny seznámili touto cestou s tím, že taková výuka na naší fakultě probíhá.

Na závěr bychom rádi zdůraznili, že nezpochybnitelný zájem studentů i pozitivní zkušenosti z výuky potvrzují předpoklad, že tento nově zavedený předmět v nabídce naší fakulty (potažmo celé univerzity) má své opodstatněné místo a že studenti mají zájem zdokonalit si znalosti o své mateřštině.

Jarmila Vojtová

*

Univerzitní student a český jazyk

Mám před sebou text, který je dobře míněn a upozorňuje na oblast, které by si jazykovědci měli všimnout. Dva vědečtí pracovníci, biolog prof. J. Šmarda a lingvista doc. Vl. Spousta ho uveřejnili jako „Úvod do diskuse“, který by měl zvláště jazykovědné odborníky burcovat k rozšiřování znalostí a dovedností v užívání spisovného jazyka. Nejsou zde osloveni hlavně jazykovědci, výzva ke kultivovanému uplatňování jazykové normy se týká všech, kdož se účastní publikační činnosti. Samozřejmě nemají na mysli nějaký návrat jazykovědného purismu, který trápil mnoho vzdělaných Čechů zhruba až do 90. let 19. století a u jednotlivců dbalých „čistoty“ spisovné češtiny sahal ještě hlouběji nazpět do naší historie.

Autoři výzvy si postesklí na nezáměm o kultivování spisovného jazyka a vytkli mladé generaci, že ani zdaleka nevěnuje spisovnému jazyku takovou pozornost, jakou by si zaslouhoval. Není to sice v „Úvodu“ řečeno výslovně, ale text naznačuje, že je porušena rovnováha mezi propracováním obsahové stránky textů a jejich jazykovým vyjádřením. Dnešní odborné texty vyžadují od autorů více odborných znalostí, než tomu bylo v minulosti. Znamená to také, že vzrostla náročnost při jejich porozumění. Tendence minulých dob, aby se dávala přednost terminologii ze slovanských lexikálních základů, zřejmě už neplatí. Termíny ze základů neslovanských zvětšily svou frekvenci a čeština se tak zařadila mezi jazyky s bohatě rozvinutou terminologií mezinárodní. Můžeme říci, že umělé převádění termínů do slovanské podoby češtině nesvědčí.

Až do 20. let 19. století trpěla spisovná čeština vymycováním prvků nečeských. Vzhledem k tomu, že čeští úředníci za Rakouska-Uherska museli doplňovat českou slovní zásobu podle německých vzorů a také podléhali německým syntaktickým zvyklostem ve stylu úředních textů vznikla tu jistá podobnost stylu úředních písemností. Spisovná čeština přejala od úřední němčiny řadu germanismů, z nichž se některé rozšířily i do mluveného jazyka. V situaci, kdy některé z nich zdomáčňovaly i v mluvené češtině, vyvolávalo to poměrně hojně puristické zásahy proti přejímání prvků z privilegovaného jazyka.

Puristické tažení proti germanismům se však neomezilo na některé německé prvky, ale zasahovalo i výrazové prostředky, kterými se vlastně dohánělo zpoždění češtiny proti němčině. Řádění puristů zasáhlo všechny typy gramatických prostředků a jejich důsledkem bylo rozkolísání českého spisovného úzu. Jako příklad uveďme skloňování zájmena *tentýž*. Brusiči vyžadovali v lokále singuláru tvar *o témž* a poměrně dlouho považovali tvar *o tomtěž* za vadný. Pravidla českého pravopisu nakonec kodifikovala tyto dost běžně užívané tvary jako podoby spisovné.

Jistá tendence dávat nejen v administrativních textech, ale i v odborné literatuře přednost vyjadřování kondenzovanému, otevřela ve spisovném jazyce uplatňování větných členů místo větných schémat podřadicích. Přitom se tyto větné členy, jejichž frekvence se zvyšovala, nevyhýbaly ani prostředkům, které byly napodobovány podle němčiny. Jako příklady uveďme větný člen *s ohledem na zvýšení odběru elektrického proudu // vzhledem ke zvýšení...* Srovnáme-li základy substantiv ohled a vzhled, zjistíme, že obě substantiva zůstávají ve významově blízkosti. V němčině tomu odpovídá slovo *Angesicht*, které je odvozeno od základu slovesa *sehen*. V němčině, z níž asi vzešla motivace slovem *Angesicht*, vychází se ze základu slova znamenajícího „zření“. U slova *angesichts* došlo dokonce k adverbializaci původního substantiva. Koncové *-s* je možné chápat jako příponu, která se vyvinula z původního genitivu. V případě slov *se zřetelem k čemu a vzhledem k čemu* sice můžeme dát za pravdu puristům, že slova česká a slovo německé spolu významově souvisí, ale tuto souvislost pozorujeme i v jiných jazycích, např. v ruštině „vředu čeho“ nebo ve francouzštině „en vue de“ atd.

Puristické zjednodušování vzniku některých slov z původních jazykových prvků německých nerespektuje rozdíly v tvoření nových jevů v češtině. Jednostranně zaměřeným puristům pak jen stačilo vypočítávat slova, která mají stejný původ německý a český, přičemž zamlčovali český podíl na větší nebo menší transformaci německého prvku. Během 19. a 20. století jsme se postupně zbavovali puristických pověr. Dnes už jde o jinou otázku: Jak se upevňená a sebevědomá čeština postaví k přívalu anglicismů, které zaplavují současný český jazyk.

Milan Jelínek

*

Problémy tu jsou už dlouho (příspěvek do diskuse)

O tom, že valná část univerzitních studentů má potíže s mateřštinou, nelze pochybovat. A co víc, nejsou sami. Tahle pohroma má celou řadu příčin, ale začátek je už v rodině a jejím zázemí, byť to pro někoho může znít banálně. Všimli jste si, v kolika jinak velmi dobře vybavených domácnostech chybí nejen knihovna, ale i sebemenší polička s knihami? Mállokterí rodiče dětem čtou, vyprávějí pohádky, povídají si s nimi. Děti mají se čtením potíže, čeština patří mezi neoblíbené předměty. A nejde jen o pravopis; chybí slovní zásoba, potíže činí i starším studentům způsob, jakým něco vyjádřit, nerozlišují stylové rovinu... Takhle bychom mohli lamentovat ještě dlouho.

Jenže na úpadku mateřštiny se podílíme všichni, celá společnost. Zhruba od sedmdesátých let se u nás projevuje snaha posilovat na základních a středních školách počty hodin přírodovědných předmětů na úkor předmětů humanitních. Za tím stojí jednoduchá úvaha: žijeme ve věku techniky, k čemu je potřeba ztráct čas procvičováním pravopisu? Na toto téma napsal svého času profesor Arnošt Lamprecht krásný článek, ve kterém upozornil na to, že nejrozvinutější techniku mají Japonci, a přece právě oni věnují svému jazyku a několika druhům písma velkou pozornost. A poukázal na souvislost mezi oběma faktory. My jsme ovšem vykročili opačnou cestou a děláme všechno pro zjednodušení, okleštění a nivelizaci jazyka. Ale jak už u nás bývá zvykem, reformy se dělají tak nějak na půl – stejně to dopadlo i s novými Pravidly českého pravopisu v roce 1993. Zde bych ráda citovala spisovatelku (a rovněž vystudovanou bohemistku) Ludmilu Freiovou, která se tomuto problému věnovala: *Nová Pravidla českého pravopisu vyvolala nejen bouři protestů, ale také zvýšený zájem o jazyk. Tvaroslovné novinky (ve skloňování a v časování) se tu ponechávají vedle dřívějších tvarů (obojí spisovné – dublety) a zásadní změny v pravopisu cizích slov u nás zdomácněly byly vlastně vzaty zpět. Polovičatě, ale přece. Jako nedílná součást Pravidel vyšel tzv. Dodatek k Pravidlům českého pravo-*

pisu, který v podstatě dává za pravdu kritikům. Nový pravopis sice platí jako správný, zároveň jsou však uznány za správné jeho dřívější zásady. Vzniklo tím velké množství dublet, mezi nimiž si pisatel (mluvčí – jde i o pravidla výslovnosti) vybere podle vlastního uvážení; rozdíly v pravopisu a výslovnosti jsou záležitostí stylistickou, aspoň zatím. Mnozí studenti si pak tuto rozvolněnost vložili po svém, značná část veřejnosti se cítila (a dodnes cítí) znejistěna.

Ještě horší je to s výukou literatury. Profesor Václav Pačes v médiích již několikrát zdůraznil, jak obrovský vliv může mít středoškolský učitel na mladého člověka v jeho nejvnímavějším období. Pokud je zapálený pro svůj obor, může studenty ovlivnit rozhodujícím způsobem. Ano, to je pravda. Ale co s učiteli, kteří sami nečtou, o nic nového se nezajímají, výuku omezují na recitování vypreparovaných životopisů a seznamů děl. Takový přístup těžko studenty povzbudí k vlastní četbě a k hlubšímu poznávání. Obávám se, že nedáváme studentům vždycky příklad pracovitosti, poctivosti v řešení problémů a otevřenosti. Stačí připomenout ostudu s hodnocením maturitních slohových prací podle kritérií nové státní maturity. Opět velké znejistění studentů; navíc je jasné, že taková maturitní zkouška není relevantním podkladem pro přijetí na vysokou školu.

Je zajímavé, že o celkové nezralosti studentů, jejich neúctě k mateřtině, tristní slovní zásobě, mizivé sečtělosti a dalších věcech informoval rozsáhlý výzkum na francouzských gymnáziích už v sedmdesátých letech. Nejsme v tom sami. Přes to všechno nemyslím, že má čeština na káhanku. Přežila s námi už i horší časy, a tak se všichni snažme, aby nám vydržela i v tomhle století.

Magda Dědková
středoškolská profesorka